

Friedrich NIETZSCHE

SOBRE VERITAT I MENTIDA EN SENTIT EXTRAMORAL

1

En algun racó perdut del titil·lant univers escampat en innumerables sistemes solars, hi hagué una vegada un astre on animals llestos inventaren el coneixement. Aquell va ser el minut més arrogant i més fal·laç de la «història universal»: però certament va ser només un minut. Després d'unes poques alenades de la natura, l'astre es glaçà i els llestos animals hagueren de morir. Algú podria inventar una faula així, i sens dubte no hauria il·lustrat prou com de miserable, de vague i de fugitiu, d'inútil i d'arbitrari sembla l'intel·lecte humà dins de la natura; durant eternitats no va existir; quan de nou s'hagi acabat, res no s'haurà esdevingut. Perquè per a aquest intel·lecte no hi ha cap altra missió que porti més enllà de la vida humana. Ell no és sinó humà, i solament el seu possessor i procreador se'l pren tan patèticament com si els eixos del món giraren dintre seu. Però si nosaltres poguéssim comunicar-nos amb el mosquit, llavors ens assabentariem que ell navega per l'aire també amb aquest *pathos* i se sent el centre volador d'aquest món. No hi ha res en la natura tan menyspreable i insignificant que no s'infla de seguida com un globus amb un petit buf d'aquella força del coneixement; i així com tot camàlic vol tenir el seu admirador, així el més orgullós dels humans, el filòsof, es pensa que a tot arreu veu els ulls de l'univers dirigits telescòpicament vers les seves accions i pensaments.

És estrany que açò ho faci l'intel·lecte, ell que precisament ha estat afegit als éssers més desgraciats, més delicats i més efímers només com un mitjà per mantenir-los un minut en l'existència; de la qual, altrament, sense aquest afegit

tindrien tota la raó per fugir-ne tan de pressa com el fill de Lessing. Aquella arrogància, unida al coneixement i a la sensació, tot posant boira encegadorà sobre els ulls i els sentits dels humans, els enganya, doncs, sobre el valor de l'existència, ja que hi porta la valoració més llagotera sobre el coneixement mateix. El seu efecte més general és l'engany —però també els efectes més particulars porten en ells alguna cosa del mateix caràcter.

L'intel·lecte, com un mitjà per a la conservació de l'individu, desenvolupa les seves forces capitals en la ficció; perquè aquesta és el mitjà gràcies al qual es conserven els individus més dèbils i menys robustos, com aquells als quals ha estat denegat de menar una lluita per l'existència amb banyes o amb l'esmolada dentadura dels animals carnissers. En l'ésser humà aquest art de la ficció arriba al sùmmum: ací l'engany, la llagoteria, la mentida i el frau, la difamació, l'escenificació, la vida d'esplendors manllevades, el fet d'anar disfressat, la convenció encobridora, la representació teatral davant dels altres i d'un mateix, en poques paraules, el continu borinoteig al voltant de la flama de la vanitat és la norma i la llei, tant que quasi no hi ha res més inconcebible que la manera en què es pogué introduir entre els humans un impuls sincer i pur vers la veritat. Ells estan profundament submergits en il·lusions i somnis, el seu ull plana només per damunt de la superfície de les coses i veu «formes», la seva sensació no porta per enlloc a la veritat, sinó que s'acontenta a rebre estímuls i, per dir-ho així, a jugar un joc a les palpentes sobre l'esquena de les coses. És per això que, tot al llarg de la vida, l'ésser humà es deixa enganyar per les nits en el somni, sense que el seu sentiment moral no hagi tractat mai d'impedir-ho: mentrestant, hi deu haver humans que amb forta voluntat han eliminat els roncs. A fi de comptes, què sap l'ésser humà d'ell mateix! Ben cert, seria capaç de copsar-se tot sencer, ni que fóra una vegada, estirat com en una vitrina il·luminada? Que potser no li amaga la natura la major part de les coses, fins i tot sobre el seu cos, per captivar-lo i tancar-lo en una consciència orgullosa i impostora a banda de les sinuositats dels budells, del ràpid flux dels corrents de sang, dels enrevessats estremiments de les fibres! Ella llança la clau: i ai de la funesta curiositat que fóra capaç de mirar una vegada des de la cambra de la consciència cap a fora i cap avall a través d'una esclatxa, i aleshores pressentirà que l'ésser humà es fonamenta en allò desprietat, allò cobejós, allò insadollable i assassí, en la indiferència envers la seva ignorància i, per dir-ho així, penjant en somnis del llom d'un tigre. D'on surt en tot el món, dins d'aquesta constel·lació, l'impuls vers la veritat!

En la mesura que l'individu es vol conservar enfront d'altres individus, utilitzarà l'intel·lecte, en un estat natural de les coses, la major part de les vegades només per a la ficció: com que l'ésser humà vol existir de manera social i gregària tant per necessitat com per fastigueig, li cal un tractat de pau i, d'acord amb això, tendeix a fer que desaparega del seu món si més no el més brutal *bellum omnium contra omnes*. Aquest tractat de pau, però, comporta el que sembla ser el primer pas vers la consecució d'aquell enigmàtic impuls de veritat. És a dir, en aquest moment es fixa el que d'ara endavant ha de ser «veritat», o siga, que s'inventa una designació de les coses uniformement vàlida i obligatòria, i la legislació del llenguatge atorga també les primeres lleis de la veritat: perquè ací sorgeix per primera vegada el contrast entre veritat i mentida: el mentider fa servir les designacions vàlides, les paraules, per tal

de fer aparèixer allò irreal com a real; ell diu, per exemple: sóc ric, mentre que per a aquest estat la designació correcta fóra justament «pobre». Abusa de les convencions consolidades, mitjançant permutacions arbitràries o fins i tot amb inversions dels noms. Si ho fa de manera interessada i que, a més a més, produeix perjudicis, la societat no li atorgarà mai més la seva confiança, i el n'exclourà. D'altra banda, els humans no defugen tant l'estafa com els perjudicis de les estafes. En el fons, en aquest nivell tampoc no detesten l'engany, sinó les conseqüències dolentes, hostils, de certs tipus d'enganys. A més, l'ésser humà solament vol la veritat en un sentit limitat semblant. Desitja les conseqüències agradables de la veritat, les que conserven la vida; és indiferent enfront del coneixement pur que no té conseqüències, està fins i tot hostilment predisposat contra les veritats que potser són perjudicials i destructives. I a més d'això: com van les coses amb aquelles convencions del llenguatge? Són potser productes del coneixement, del sentit de la veritat: coincideixen les, designacions i les coses? És el llenguatge l'expressió adequada de totes les realitats?

Solament per mitjà de manca de memòria pot mai l'ésser humà arribar a imaginar-se que posseeix una veritat en el grau que acabem de designar. Si no es vol accontentar amb la veritat amb forma de tautologia, és a dir amb closques buides, comprarà eternament il·lusions per veritats. Què és una paraula? La reproducció en sons articulats d'una estimulació dels nervis. Inferir ulteriorment, però, de l'estimulació nerviosa una causa fora de nosaltres, això ja és el resultat d'un ús fals i injustificat del principi de raó. Com podríem dir, si la veritat haguera estat l'única cosa decisiva en la gènesi del llenguatge, si en les designacions el punt de mira de la certesa haguera estat l'únic decisiu, com podríem, doncs, dir: «La pedra és dura»: com si allò «dur» ens fóra conegut d'altra manera i no solament com una excitació totalment subjectiva! Dividim les coses per gèneres, designem l'arbre com a masculí, la planta com a femenina: quines transferències tan arbitràries! Que lluny hem volat per damunt del cànon de la certesa! Parlem d'una serp: la designació no encerta cap altra cosa que el fet de retorçar-se; podria, per tant, correspondre-li també al cuc. Quines delimitacions tan arbitràries, quines preferències tan parcials, ara d'aquesta propietat d'una cosa, ara d'aquella! Les diferents llengües, reunides i comparades, mostren que amb les paraules mai no s'arriba a la veritat, mai no s'aconsegueix una expressió adequada: perquè, altrament, no hi hauria tantes llengües. La «cosa-en-si» (això seria justament la pura veritat sense conseqüències) també és per a l'artista del llenguatge totalment inabastable i no mereix en absolut que maldi per assolir-la. Ell designa solament les relacions de les coses amb els humans, i per donar-ne l'expressió es val de les metàfores més atrevides. Una estimulació dels nervis transferida en primer lloc a una imatge! Primera metàfora. La imatge una altra vegada transformada en un so articulat! Segona metàfora. I cada vegada un salt integral d'esfera, al mig d'una altra totalment diferent i nova. Podem imaginar-nos una persona que fóra sorda com una tàpia i que mai no haguera tingut cap sensació del so i de la música: de la mateixa manera com aquesta persona mira més o menys bocabadada les figures acústiques de Chladni en l'arena, en troba les causes en les vibracions de la corda i, després d'això, jurarà que d'ara endavant haurà de saber què és allò que els humans anomenen el so, així ens va a tots nosaltres amb el llenguatge. Tenim la creença que sabem quelcom de les coses mateixes quan parlem d'arbres, de

colors, de la neu i les flors, i certament només tenim metàfores de les coses, que no corresponen gens ni mica a les entitats originàries. De la mateixa manera que el so es presenta com a figura d'arena, així l'enigmàtica X de la cosa en si ofereix d'entrada l'aspecte d'estimulació nerviosa, després de figura i finalment de so articulat. En tot cas, per tant, els esdeveniments no ocorren d'una manera lògica en la formació del llenguatge, i tot el material en el qual i amb el qual treballa i després construeix l'ésser humà de la veritat, l'investigador, el filòsof, procedeix, si no del país dels somiatruites, en tot cas tampoc, certament, de l'essència de les coses.

Pensem una vegada més sobretot en la formació dels conceptes: tota paraula esdevé immediatament concepte pel fet que justament no ha de servir de record a la vivència originària, única i del tot individualitzada gràcies a la qual es va formar, sinó que ha d'anar bé alhora per a incomptables vivències més o menys semblants —això és, mai no idèntiques parlant estrictament—, i per consegüent ha de ser apropiada per a casos netament diferents. Tot concepte sorgeix de la igualació d'allò desigual. Tan cert com que una fulla mai no és del tot igual que una altra, així mateix és ben cert que el concepte de fulla s'ha format mitjançant la renúncia arbitrària a aquestes diferències individuals, mitjançant un oblit d'allò distintiu, i aleshores provoca la representació, com si en la natura, a més de les fulles, hi haguera quelcom que fóra la «fulla», més o menys una forma primordial segons la qual totes les fulles hagueren estat teixides, dibuixades, compassades, acolorides, arrissades, pintades, però per mans inhàbils, de manera que cap exemplar no haguera resultat correcte i digne de confiança com a reproducció fidel de la forma primordial. Nosaltres anomenem honorat un ésser humà; «Per què avui ha actuat tan honradament?», ens demanem. La nostra resposta sol ser la següent: per la seva honradesa. L'honradesa! Això vol dir, novament: la fulla és la causa de les fulles. Ben cert, no sabem absolutament res sobre una qualitat essencial anomenada honradesa, però bé que en sabem prou sobre nombroses accions individualitzades, desiguals per tant, que nosaltres igualem mitjançant l'omissió d'allò desigual i que aleshores designem com a accions honrades; finalment, formulem des d'elles una *qualitas occulta* amb el nom d'«honradesa».

El fet de passar per alt allò individual i allò real ens lliura el concepte, i també la forma, mentre que la natura no coneix formes ni conceptes, ni tampoc, per tant, cap mena de gèneres, sinó solament una X inaccessible i indefinible per a nosaltres. Perquè també la contraposició que fem entre l'individu i el gènere és antropomòrfica i no prové de l'essència de les coses, encara que nosaltres tampoc no gosem dir que no li correspon: perquè això seria una afirmació dogmàtica i, com a tal, tan indemostrable com el seu contrari.

Què és, doncs, la veritat? Un exèrcit mòbil de metàfores, metonímies, antropomorfismes; en poques paraules, una suma de relacions humanes que han estat augmentades, transferides, adornades poèticament i retòricament, i que després d'un ús de molt de temps a un poble li semblen fixes, canòniques i obligatòries: les veritats són il·lusions de les quals hom ha oblidat que ho són, metàfores que han esdevingut desgastades i sense força sensible, monedes que han perdut la imatge i que ara ja no considerem com a monedes sinó com a metall. Encara no sabem d'on prové l'impuls vers la veritat: perquè fins ara només ens hem assabentat de

L'obligació que la societat assenyala per existir, la de ser veraç, és a dir la de fer servir les metàfores usuals, i per tant, expressat moralment: de l'obligació de mentir segons una convenció fixa, de mentir en grups en un estil obligatori per a tots. Per descomptat, l'ésser humà oblida aleshores que així és com li van les coses; així doncs, menteix inconscientment de la manera que hem assenyalat i segons usatges centenaris —i justament *per mitjà d'aquesta inconsciència*, tot just gràcies a aquest oblit, arriba al sentiment de la veritat. En el sentiment d'estar obligat a designar una cosa com a roja, una altra com a freda, una tercera com a muda, es desperta un moviment moral que es refereix a la veritat: des de la contraposició del mentider, en qui ningú no confia i al qual tothom exclou, l'ésser humà es demostra a si mateix allò venerable, confiat i profitós de la veritat. Aleshores posa les seves accions com a ésser racional sota l'imperi de les abstraccions: ja no pateix més el fet de ser arrossegat per les impressions inesperades, per les intuïcions, generalitza en primer lloc totes aquestes impressions i les converteix en conceptes més descolorits, més freds, per tal de lligar-hi el vehicle de la seva vida i de les seves actuacions. Tot allò que eleva l'ésser humà per damunt de l'animal depèn d'aquesta capacitat de volatilitzar les metàfores intuïtives en un esquema, això és, de dissoldre una imatge en un concepte; perquè en l'àmbit d'aquests esquemes és possible quelcom que mai no podria aconseguir-se sota les primeres impressions intuïtives: edificar un ordre piramidal segons castes i graus, crear un nou món de lleis, privilegis, subordinacions i delimitacions, que ara es presenta enfront de l'altre món intuïtiu de les primeres impressions com allò més fix, més universal, més conegut, més humà, i, per això, com allò regulador i imperatiu. Mentre que tota metàfora d'intuïció és individual i no n'hi ha cap altra igual i, per aquesta raó, sempre sap escapar-se de tota classificació, el gran edifici dels conceptes palesa la rígida regularitat d'un *columbarium* romà i insufla en la lògica el rigor i la fredor propis de la matemàtica. Qui rep l'hàlit d'aquesta fredor a penes creurà que també el concepte, ossi i octogonal com un dau i permutable com aquest, només resti com el *residuum d'una metàfora*, i que la il·lusió de la transferència artística d'una estimulació nerviosa en imatges, posat que no la mare, de ben cert que és l'àvia de cadascun dels conceptes. D'altra banda, a l'interior d'aquest joc de daus dels conceptes s'anomena «veritat» —el fet d'usar cada dau tal com ha estat designat; comptar-ne exactament els punts, formar classificacions correctes i no atemptar mai contra l'ordre de les castes ni contra el seguit de les classes d'escalafons. Així com els romans i els etruscs s'imaginaven el cel creuat per rígides línies matemàtiques, i en un espai delimitat d'aquesta manera conjuraven un déu com en un *templum*, igualment cada poble té damunt seu un cel conceptual semblant, matemàticament dividit, i, aleshores, per l'exigència de la veritat entén que hom busqui cada déu conceptual només en *la seva* esfera. En aquest punt es pot ben bé admirar l'ésser humà com a poderós geni de la construcció que sobre fonaments mòbils i, per dir-ho així, sobre aigua corrent, aconsegueix enlairar una catedral conceptual infinitament complicada; és clar, per tal de trobar suport sobre aquests fonaments cal que sigui una construcció com de teranyines, prou fina perquè se la puguin endur les ones, prou ferma perquè el vent no la destrossi. Com a geni de la construcció, l'ésser humà s'aixeca molt i molt per damunt de l'abella: aquesta construeix amb cera que arreplega de la natura, ell amb el material molt més fi dels conceptes que abans ha de fabricar-se d'ell mateix. En aquest aspecte és ben digne d'admiració —però no pas pel seu impuls vers la veritat, vers el coneixement pur de

les coses. Si algú amaga una cosa darrere d'un arbust, fins i tot la torna a buscar allí mateix i la hi troba, aleshores en aquesta recerca i en aquesta trobada no hi ha molt a lloar: això és el que succeeix, però, en cercar i trobar la «veritat» dins la circumscripció de la raó. Si elaboro la definició de mamífer i després, feta la inspecció d'un camell, dic: «Mira, un mamífer», és evident que amb això s'ha tret a la llum una veritat, però de valor limitat; vull dir que és de cap a peus antropomòrfica i no conté ni un sol punt que sigui «vertader en si», real i universalment vàlid, deixant de banda l'ésser humà. L'investigador d'aquestes veritats només busca en el fons la metamorfosi del món en els humans; ell brega per una comprensió del món com una cosa específicament humana i, en el millor dels casos, s'aconsegueix la sensació d'una assimilació. De manera semblant a l'astròleg, que considera les estrelles al servei dels humans i en connexió amb la felicitat i el patiment humans, així un investigador d'aquesta mena considera el món sencer lligat als humans com l'eco infinitament trencat d'un so primordial, l'ésser humà, com la reproducció multiplicada d'una imatge primordial, l'ésser humà. El seu procediment és: prendre l'ésser humà com a mesura per a totes les coses, amb què parteix, però, de l'error de creure que té immediatament davant seu aquestes coses com a objectes purs. S'oblida, per tant, de les metàfores intuïtives originals en tant que metàfores i les pren com les coses mateixes.

Només mitjançant l'oblit d'aquest primitiu món de metàfores, només per mitjà de l'enduriment i la petrificació d'una massa d'imatges que originàriament brolla com un fluid candent de la facultat primordial de la fantasia humana, només mitjançant la creença invencible que *aquest sol*, *aquesta finestra*, *aquesta taula* són una veritat en si, en poques paraules, només perquè l'ésser humà s'oblida com a subjecte i, en efecte, com a subjecte *artísticament creador*, viu amb una certa pau, seguretat i coherència; si pogués trobar-se sols un instant fora dels murs de la consciència d'aquesta creença, aleshores s'hauria acabat de seguida la seva «autoconsciència». Ja li costa treball reconèixer que l'insecte o l'au perceben un món completament diferent del que percep l'ésser humà, i que la qüestió sobre quina d'ambdues percepcions del món és més correcta, és una pregunta totalment sense sentit, perquè per escatir-la caldria mesurar aplicant ja el criteri de la *percepció correcta*, això és, aplicant un criteri *inexistent*. Tot comptat i debatut, la percepció correcta —això voldria dir l'expressió adequada d'un objecte en el subjecte— em sembla, però, una absurditat plena de contradiccions: perquè entre dues esferes absolutament diferents com el subjecte i l'objecte no hi ha cap causalitat, cap exactitud, cap expressió, sinó a tot estirar un comportament *estètic*, vull dir una transferència indicativa, una traducció quequejant a una llengua totalment desconeguda. Per a la qual cosa cal, en tot cas, una esfera intermèdia i una força intermediària que poetitzi amb llibertat i que inventi amb llibertat. La paraula «fenomen» (*Erscheinung*) inclou moltes seduccions, per això l'evito tant com puc: perquè no és veritat que l'essència de les coses es presenti (*erscheint*) en el món empíric. Un pintor a qui li manquen les mans i que per mitjà del cant volgués expressar la imatge que es proposava fer, en aquesta permuta d'esferes encara descobrirà més que no descobreix el món empíric de l'essència de les coses. Fins i tot la relació d'una estimulació dels nervis amb la imatge produïda no és en si cap relació necessària; però quan precisament la mateixa imatge ha estat produïda milions de vegades i ha estat heretada a través de moltes generacions d'éssers

humans, tot presentant-se finalment en tota la humanitat cada vegada a conseqüència de la mateixa avinentesa, a la fi arriba a assolir per a l'ésser humà la mateixa significació, com si fóra l'única imatge necessària i com si aquesta relació de l'estimulació nerviosa originària amb la imatge produïda fóra una estricta relació de causalitat; com un somni, eternament repetit, fóra sentit i judicat del tot com a realitat. L'enduriment i la petrificació d'una metàfora no garanteixen, però, de cap manera ni la necessitat ni la legitimació exclusiva d'aquesta metàfora.

Certament, tota persona que es trobi com a casa en tals consideracions ha sentit una pregona desconfiança contra tot idealisme d'aquesta mena, sempre que una vegada s'haguera convençut ben clarament de la coherència, omnipresència i infal·libilitat de les lleis de la natura; i ha tret la següent conclusió: ací, en la mesura que hi penetrem, cap a les altures del món telescòpic i cap a les profunditats del món microscòpic, tot és tan segur, desenvolupat, infinit, regular i sense defectes; la ciència haurà d'excavar eternament amb èxit en aquestes mines, i tot el que hi trobi concordarà i no es contradirà. Que poc que s'assembla això a un producte de la fantasia: perquè si ho fóra, sens dubte hauria de deixar endevinar en algun lloc l'aparença i la irrealitat. Contra això caldria dir el següent: si cadascun de nosaltres tingués per a ell una impressió dels sentits diferents, si poguéssim percebre nosaltres mateixos ara com percep una au, ara com un cuc, ara com una planta, o si un mateix estímulo un de nosaltres el percebés com a roig, un altre com a blau, un tercer fins i tot l'escoltés com a so, aleshores ningú no parlaria d'una tal regularitat de la natura, sinó que la concebria només com un producte summament subjectiu. Finalment: què és per a nosaltres, tot comptat i debatut, una llei de la natura? No la coneixem en si, sinó només en els seus efectes, és a dir en les seves relacions amb altres lleis de la natura, que novament només coneixem com a relacions. Per consegüent, totes aquestes relacions no fan altra cosa que remetre's constantment les unes a les altres, i pel que fa a la seva essència ens són completament incomprendibles; només en coneixem realment allò que hi aportem, el temps, l'espai, és a dir relacions de successió i nombres. Tot allò meravellós, però, que mirem bocabadats justament en les lleis de la natura, tot allò que demana la nostra explicació i que podria seduir-nos perquè desconfiéssim de l'idealisme, rau justament i únicament en el rigor matemàtic i en la inviolabilitat de les representacions del temps i de l'espai. Aquestes, però, les produïm en nosaltres i des de nosaltres amb aquella necessitat amb què les aranyes filen teranyines; si estem obligats a concebre totes les coses solament sota aquestes formes, aleshores ja no és meravellós que, a fi de comptes, concebem en totes les coses només aquestes formes precisament: perquè totes elles han de portar en elles mateixes les lleis del nombre, i el nombre és justament allò de més admirable en les coses. Tota la regularitat que tant ens imposa en l'òrbita dels astres i en les reaccions químiques coincideix, en el fons, amb aquelles propietats que nosaltres mateixos aportem a les coses, de manera que amb això ens imposem respecte a nosaltres mateixos. D'on resulta, en efecte, que aquesta artística formació de metàfores amb què comença en nosaltres tota sensació ja pressuposa aquelles formes, és a dir s'acompleix en elles; només a partir de la ferma persistència d'aquestes formes primordials s'explica com, després, s'hagué de constituir novament un edifici dels conceptes a partir de les metàfores mateixes. Aquest és, doncs, una imitació de les relacions de temps, d'espai i de nombre sobre el terreny de les metàfores.

2

A l'edifici dels conceptes, tal com hem vist, treballa originàriament el llenguatge, en èpoques posteriors hi treballa la *ciència*. Així com l'abella construeix les cel·les i alhora les emplena de mel, igualment la ciència treballa sense parar en aquest gran *columbarium* dels conceptes, necròpolis de la intuïció, hi construeix sempre pisos nous i més elevats, i apuntala, neteja i renova les cel·les velles i, sobretot, s'afanya per emplenar aquest bastiment enlairat fins la monstrositat i per introduir-hi en ordre tot el món empíric, això és, el món antropomòrfic. Si l'ésser humà que actua ja lliga la seva vida a la raó i als seus conceptes per tal de no ser arrossegat contínuament i no perdre's ell mateix, així l'investigador construeix la seva cabana frec a frec de la torre de la ciència per tal de poder cooperar en aquesta construcció i de trobar ell mateix protecció sota el bastió que hi ha. I li cal protecció: perquè hi ha poders terribles que sense parar l'envaeixen i que a la veritat científica oposen «veritats» d'espècie completament diferent amb les etiquetes més heterogènies.

Aquest impuls vers la formació de metàfores, aquest impuls fonamental de l'ésser humà que no es pot deixar de banda en cap moment perquè amb això es deixaria de banda l'ésser humà mateix, no està, en veritat, vençut, a penes si es troba contingut pel fet que a partir dels seus vaporosos productes, els conceptes, es construeix un nou món, rígid i regular, com una fortalesa per a ell. Mira de trobar per a la seva activitat un nou àmbit i un altre llit de riu, i ho troba en el mite i, en general, en l'art. Sense parar desordena les rúbriques i cel·les dels conceptes perquè hi introdueix noves transferències, metàfores, metonímies; sense parar mostra les ganes de configurar el món existent de l'ésser humà despert d'una manera tan acolorida, irregular, inseqüent, incoherent, tan plena d'atractius i eternament nova com ho és el món dels somnis. En si, certament, l'ésser humà despert només s'adona d'això, del fet que està despert, per mitjà del rígid i regular filat de conceptes, i justament per això de tant en tant arriba a la creença que somia si una vegada l'art esquinça aquest filat de conceptes. Pascal té raó quan afirma que, si totes les nits ens vingués el mateix somni, ens n'ocuparíem justament en la mateixa mesura que de les coses que veiem tots els dies: «Si un artesà estigués segur de somiar totes les nits durant dotze hores seguides que era rei», diu Pascal, «crec que seria justament tan venturós com un rei que somiés totes les nits durant dotze hores que era artesà». El dia despert d'un poble míticament espavilat, més o menys com el dels grecs més antics, és en realitat, mitjançant el prodigi que es produeix contínuament, tal com ho admet el mite, més semblant al somni que al dia del pensador científicament desencisat. Quan cada arbre pot parlar un dia com una nimfa o quan un déu sota l'aparença d'un brau pot rapir donzelles, quan la mateixa deessa Atena és vista de sobte travessant els mercats d'Atenes amb un bell carruatge en la companyia de Pisístrat —i això es creia l'honorat atenès—, aleshores a cada instant, com en els somnis, tot és possible, i la natura en conjunt festeja l'ésser humà com si només fóra la mascarada dels déus, que sols per fer broma van enganyar l'ésser humà en totes les figures.

L'ésser humà mateix, però, té una invencible tendència a deixar-se enganyar, i es troba com encisat de felicitat quan el rapsode li conta faules èpiques com si foren vertaderes, o quan l'actor fa de rei en l'obra de teatre amb més reialesa que la que li mostra la realitat. L'intel·lecte, aquest mestre de la ficció, és lliure, i és rellevat del seu habitual servei d'esclau quan pot enganyar sense *perjudicar* i llavors celebra les seves saturnals; mai no és tan pletòric, tan ric, tan orgullós, tan àgil i atrevit. Amb complaença creadora llança les metàfores sense ordre ni concert i canvia de lloc les fites de frontera de l'abstracció, de manera que, per exemple, designa el riu com el camí movedís que porta l'ésser humà allà on ell habitualment va a peu. Ara ha llançat fora d'ell el signe de la servitud: afanyat abans amb melangiosa diligència, per mostrar el camí i les eines a un pobre individu delerós d'existir, i maldant per pillar i despullar com un criat per al seu senyor, ara s'ha fet l'amo i té dret a esborrar dels seus gestos l'expressió de la indignació. També ara, faci el que faci, en comparació amb les seves accions d'abans tot comportarà la ficció, de la mateixa manera que aquelles accions anteriors implicaven la deformació. Ell copia la vida humana, la pren per un bon assumpte i amb ella sembla donar-se per molt satisfet. Aquest monstruós bastiment i edifici amb bigues dels conceptes, subjectant-se al qual l'ésser humà indigent se salva durant tota la vida, per a l'intel·lecte alliberat només és un entaulat i una joguina per a les seves obres d'art més atrevides: i quan ho trosseja, quan ho llança sense ordre ni concert, quan irònicament ho compon de bell nou, ajuntant-hi el més heterogeni i separant-ne el més afí, aleshores revela que no li calen aquells remeis d'urgència de la pobresa, i que ara no el dirigeixen els conceptes sinó les intuïcions. Cap dels camins regulars no condueix des d'aquestes intuïcions a la terra dels esquemes espectrals, les abstraccions: no ha estat feta la paraula per a les intuïcions, l'ésser humà calla quan les veu, o només parla amb metàfores prohibides i amb connexions conceptuals inaudites per tal de correspondre creativament a la impressió de la poderosa intuïció present, si més no mitjançant la destrucció i ridiculització de les velles barreres conceptuals.

Hi ha èpoques en què l'ésser humà racional i l'ésser humà intuïtiu es troben l'un al costat de l'altre, el primer amb por davant la intuïció, el segon fent mofa sobre l'abstracció; aquest darrer és justament tan irracional com mínimament artístic és el primer. A tots dos els abelleix dominar sobre la vida: aquest, tot sabent solucionar les necessitats més essencials mitjançant la previsió, el seny i la regularitat; aquell, sense veure, com un «heroi foll d'alegria», aquelles necessitats, i prenent com a real només la vida fingida per l'aparença i la bellesa. Allà on l'ésser humà intuïtiu, com potser en la Grècia més antiga, maneja les seves armes de manera més poderosa i victoriosa que el seu contrari, en cas favorable es pot formar una cultura i fundar el domini de l'art sobre la vida; aquesta ficció, aquesta negació de la indignació, aquesta esplendor de les intuïcions metafòriques i, en general, aquesta immediatesa de l'engany acompanyen totes les manifestacions d'una vida semblant. Ni la casa, ni la marxa, ni la roba, ni la gerra de terrissa cuita delaten que les inventa la necessitat; sembla com si en totes elles haguera d'expressar-se una ventura sublim i una serenitat olímpica i, per dir-ho així, una mena de joc amb la seriositat. Mentre que l'ésser humà guiat per conceptes i abstraccions només rebutja la desventura gràcies a aquests guies, sense aconseguir-se ventura de les abstraccions, tot aspirant-hi a trobar-se lliure de dolors tant com sigui possible, l'ésser humà intuïtiu, ben dret

enmig d'una cultura, ja recol·lecta de les seves intuïcions, exceptuant el rebuig del mal, una claredat, una alegria i una redempció que hi entren a doll sense parar. Per descomptat, sofreix més intensament, *quan* sofreix; i és cert que també sofreix més sovint, perquè no sap aprendre de l'experiència i sempre cau de nou en el mateix parany en qui ja una vegada havia caigut. En el sofriment, doncs, és tan irracional com en la ventura, crida fort i no troba cap consol. De quina manera tan diferent es manté dret l'ésser humà estoic sota la mateixa desgràcia, allisonat per l'experiència i dominant-se mitjançant conceptes! Ell, que generalment només busca franquesa, veritat, alliberament dels enganys i protecció davant d'atacs per sorpresa que captiven, ara, en la desventura, realitza l'obra d'art de la ficció, tal com aquell la feia en la ventura; no hi presenta cap cara humana que s'estremeix i fa moviments, sinó, per dir-ho així, una màscara amb digna simetria en els trets, no crida i ni una sola vegada no altera la veu. Quan un vertader núvol de tempesta es vessa al seu damunt, aleshores es cobreix amb la seva capa i s'allunya sota el temporal anant a poc a poc.